

**ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ГРУПИ
ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУХВАЛОЇ ПОВЕДІНКИ В
СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ**

Світлана ЛИПКА (Івано-Франківськ, Україна)

У статті було визначено склад лексико-фразеологічної групи прикметників на позначення зухвалої поведінки в сучасній німецькій мові, використовуючи методику В.В.Левицького, Н.Д. Капатрука та Л.В. Бистрової.

Ключові слова: *лексика, лексема, мовна картина світу, лексико-семантична група, синонім, парадигма, інвентаризація, прикметник.*

This article deals with the problems of inventarisation of an uninvestigated lexico-phraseological group of adjectives with the meaning impertinent in modern German. Some formal methods developed by V. Levitskiy, N. Kapatrjuk and L. Bystrova have been used.

Key words: *vocabulary, lexeme, world language picture, lexico-semantic group, synonym, paradigm, inventarisation, adjective.*

Останнім часом все більшої актуальності набуває проблема системної організації лексики, що зумовлено як теоретичними потребами сучасної лінгвістики, так і необхідністю подальшого удосконалення теорії і практики лексикографії. Якщо раніше в лексикографії використовувалися інтуїтивні дедуктивні синоптичні схеми, що виражали наївну картину світу (П. Роже, Р. Галліг та В. Вартбург, Ф. Дорнзайф), чи спроби її повної наукової репрезентації (Ю.М. Караулов, В.В. Морковкін), то на сьогоднішній день все актуальнішими стають роботи, присвячені окремим частиномовним семантичним класифікаціям, заснованим на індуктивному підході (від мовного матеріалу до його узагальнення) [4]. Об'єднання різночастиномовних класифікацій допомагає оптимально виразити номінативний простір, який позначають як "мовну картину світу" (МКС), що відповідає певній "концептуальній картині світу" (ККС). МКС - це організована сукупність понять, "які в мовній системі виражають за допомогою лексем наявні всюди

взаємозв'язки та відносини між елементами дійсності і на цій основі взаємозв'язки між мовними поняттями" [1: 17].

Розуміння лексики як системи знайшло своє практичне втілення в дослідженні різних лексико-семантичних парадигм – синонімічних рядів, лексико-семантичних груп (ЛСГ), семантичних полів. Подальше вивчення лексики як системи вимагає детальної розробки всіх пов'язаних з цим процедурно-методичних прийомів, серед яких одним із найважливіших є вже найперший етап – виділення, тобто, інвентаризація групи [3: 75].

Проблеми, пов'язані з дослідженням лексико-семантичних груп, розглядалися вже багатьма лінгвістами. Це, наприклад, публікації М. Капатрука «Формалізована процедура дослідження лексики і перспективи її використання», Р. Угринюка «Інвентаризація лексико-фразеологічної групи іменників зі значенням інтелекту в сучасній німецькій мові», О. Комаріци «Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників зі значенням «розсудливий» та багато інших.

ЛСГ визначається у статті як семантичне об'єднання слів (парадигм) однієї частини мови [5: 49]. Формуючи список фразеологізмів, ми вибрали ті фразеологізми, які у своєму складі мали лексичну одиницю зі списку інвентаризованих. У даній статті розглядається ЛСГ прикметників сучасної німецької мови на позначення зухвалої поведінки, семантична структура яких детально ще не досліджувалася, чим зумовлена й новизна дослідження.

Метою роботи є об'єктивне визначення складу лексико-фразеологічної групи прикметників, які позначають зухвалу поведінку. Нашим завданням є встановлення домінанти, ядра, центрального та периферійного складу ЛСГ за методикою, розробленою В.В. Левицьким, Л.В. Бистровою та М. Д. Капатруком [2: 75-78], яка широко репрезентується в публікаціях цієї школи.

Методика дослідження базується на інвентаризації лексичної мікросистеми, основою якої є ступінь близькості семантичних компонентів. Для визначення ваги компонента в тлумаченні ми використовуємо формулу

(1), за допомогою якої визначаємо вагу компонента кожного слова отриманого списку [3: 88]:

$$W=(n+1)- r/n, (1)$$

де W – вага компонента, n - кількість компонентів тлумачення, r - порядковий номер компонента в словниковій статті.

Вага компонента може коливатися в межах від нуля до одиниці. Чим ближча вага компонента до одиниці, тим тісніше він семантично пов'язаний з основним значенням домінанти.

У ході роботи з метою більшої об'єктивності було використано 11 словників (п'ять синонімічних і шість тлумачних словників сучасної німецької мови), за допомогою яких ми визначали середню вагу компонента за формулою

$$W_{\text{середнє}} = W_1+W_2 + \dots W_n/n, (2)$$

де $W_{\text{середнє}}$ – середня вага компонента, $W_1, 2, n$ - вага компонента в першому, другому, n - му словнику, n - кількість словників. Всі ці дані ми заносимо у таблиці (див. додаток, таблиці 1 і 2).

Алгоритм інвентаризації складається із наступних етапів:

1. **Визначення домінанти** (імені) групи прикметників – *frech*.
2. Формування на основі одномовних тлумачних та синонімічних словників початкового списку слів, за допомогою яких розкривається зміст домінанти та визначення за допомогою вищезгаданої формули **ваги** домінанти. Початковий список стратифікується на основі частотних характеристик слів, що входять до його складу.

3. Поділ слів вихідного списку на основі проведеного аналізу на наступні групи:

- 1) Слова з вагою 0,5 і вище, які описують **головне** значення *frech*, найтісніше пов'язані зі значенням «зухвалий, нахабний» і повинні бути не тільки просто зарахованими до складу ЛСГ, що формується, але й належати до її **ядра** [3, 77]. В даному випадку до **ядра** належать слова *dreist* (0,81),

unverschämt (0,8), impertinent (0,8), ungezogen (0,74), rotzig (0,72), unverfroren (0,7), schnippisch (0,61), patzig (0,6), pampig (0,51), vorlaut (0,5).

2) Слова, вага яких не перевищує 0,5 і не нижча від 0,25. В проаналізованому нами списку до другої групи належать *schamlos (0,4), unartig (0,4), schnodderig (0,4), schnöselig (0,4), ausfallend (0,34), keck (0,31), lämmelhaft (0,3), rüpelhaft (0,3), ungehörig (0,27), ruppig (0,25)*. Їх ми зараховуємо до **основного складу групи**.

3) Слова із вагою від 0,24 до 0,1, які формують склад **ближньої периферії** даної ЛСГ. Сюди входять: *flegelhaft, flegelig (0,24), flapsig (0,23), frivol(0,21), insolent (0,2), unmanierlich (0,2), gemein (0,15), präpotent (0,11), anmaßend (0,1)*.

4) Слова із вагою від 0,1 до 0,09, які ми віднесли до **дальньої периферії** ЛСГ: *ungehobelt (0,09), nassforsch (0,09), geschert (0,09), lausbübisich (0,09), pöbelhaft (0,06), rüde (0,03), beleidigend (0,02), unhöflich (0,01)*. (Дивись таблиця 1).

Таблиця 1

Вага домінанти *fresh* у витлумаченні слів вихідного списку

№ з/п	Прикметник	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	W9	W10	W11	W сумарне	W середнє
1	dreist	1	1	0,25	1	1	0,66	1	-	1	1	1	8,91	0,81
2	unverschämt	-	1	0,67	1	0,25	1	0,93	1	1	1	1	8,9	0,8
3	impertinent	0,67	1	1	-	0,67	1	0,94	1	1	0,94	0,95	8,22	0,8
4	ungezogen	1	1	0,5	1	-	-	0,94	1	1	0,9	0,84	8,2	0,74
5	rotzig	0,67	-	0,6	1	1	1	0,71	1	1	1	-	8	0,72
6	unverfroren	-	1	0,67	1	0,67	1	0,92	-	1	1	-	7,3	0,7
7	schnippisch	-	1	-	1	1	1	0,7	1	-	1	-	6,7	0,61
8	patzig	0,25	1	1	0,5	1	0,25	0,25	1	-	1	-	6,5	0,6
9	pampig	1	1	-	-	-	1	0,6	1	1	1	-	6,6	0,61
10	vorlaut	0,5	1	-	-	0,25	1	0,71	-	1	0,63	-	5,1	0,5
11	schamlos	-	1	-	-	-	0,5	0,9	-	1	1	-	4,44	0,4

5) Слова з нез'ясованою семантикою, тобто ті, що входять до складу ЛСГ, що формується, але не описуються домінантою *frech* (їх вага дорівнює нулю); із цими словами необхідно провести додатковий тест, який умовно можна назвати «тестом на головне значення» або «тестом на ядро» [3: 77]. З допомогою цього тесту ми визначаємо групу слів, об'єднаних значенням «зухвалий, нахабний», проте в даному випадку зміст «зухвалий, нахабний» отримає чітко окреслений план вираження, заданий словами, які входять до ядра (тобто *dreist, unverschämt, impertinent, ungezogen, rotzig, unverfroren, schnippisch, patzig, pampig, vorlaut*). Таким чином, процедуру вичленення ЛСГ можна здійснити формально: якщо семантика слів, що залишилися у списку може бути описана хоча б одним компонентом ядра (із заданою вагою не нижче 0,5), то слово, яке тестується, зараховується до складу ЛСГ [2: 75-78]. Результати проведеного «тесту на ядро» заносимо до таблиці 2.

Таблиця 2

Вага «ядрових» слів *dreist, unverschämt, impertinent, ungezogen, rotzig, unverfroren, schnippisch, patzig, pampig, vorlaut* у тлумаченні прикметників вихідного списку

№ з/п	Прикметник	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W6	W7	W8	W9	W 10	W 11	W су мар-не	W се ред не
1	<i>ungebührlich</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
2	<i>grob</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
3	<i>angriffslüstig</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
4	<i>derb</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
5	<i>indiskret</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
6	<i>indezent</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
7	<i>rowdyhaft</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0

Як бачимо з таблиці, жодне з протестованих слів не тлумачиться компонентами ядра, тому ми відраховуємо їх зі складу ЛСГ.

Отже, у даній статті ми розглянули інвентаризацію ЛСГ прикметників, що позначають зухвалу поведінку, визначили її ядерний, основний та периферійний склади та дійшли висновку, що на основі проведеного аналізу ряд слів (*ungebührlich, grob, angriffslüstig, derb, indiskret, indezent, rowdyhaft*), які, хоча й зустрічаються у синонімічних рядах декількох членів ЛСГ, слід відрахувати зі складу досліджуваної групи.

На основі отриманих даних ми також проведемо за даною процедурою інвентаризацію фразеологічних одиниць зі значенням «зухвалий, нахабний», що були виписані з німецьких фразеологічних словників. Вони теж підлягають певній стратифікації за вагою своїх ядерних одиниць. Повний опис даної процедури постане предметом окремої статті.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Алефиренко Н. Спорные проблемы семантики: Монография / Н. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Быстрова Л. В., Капатрук Н. Д., Левицкий В. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико – семантических групп слов / Л. В. Быстрова, Н. Д. Капатрук, В. В. Левицкий.- Филол. Науки. – 1980. № 6. – С. 75 – 78.
3. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К., 1989.- 155 с.
4. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко Ю. С., Кійко С. В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу / В. В. Левицький, О. Д. Огуй, Ю. С. Кійко, С. В. Кійко. – Чернівці, Рута, 2000. – 136 с.
5. Огуй О.Д. Індуктивні лексикографічні класифікації прикметників для побудови мовно-концептуальної картини світу: проблеми та перспективи / О. Д. Огуй.- Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. - Вип.27. - Житомир: ЖДУ, 2006. - С.40.
6. Степанова Г.В., Шрамм А. Н. Введение в семасиологию русского языка / Г. В. Степанова, А. Н. Шрамм. - Калининград, «Калининградская правда», 1980.- 72 с.
7. Bulitta, Erich und Hildegard. Das Krüger Lexikon der Synonyme.- Frankfurt am Main: S.Fischer Verlag GmbH, Umschlaggestaltung, 1993.
8. Bünting, Karl-Dieter. Deutsches Wörterbuch.- Isis Verlag AG, Chur/Schweiz Gesamtherstellung: Isis Verlag AG, und Graphischer Großbetrieb Pößneck, 1996.
9. Duden; Bd. 8. Die Sinn- und sachverwandten Wörter.Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Neudr. der 2. Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1997.
- 10.Duden. Deutsches Universalwörterbuch. - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003.

11. Duden; Bd. 10. Bedeutungswörterbuch - Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1985.
12. Der kleine Duden. Der passende Ausdruck. Ein Synonymwörterbuch für die Wortwahl. Bearbeitet bei der Dudenredaktion. Dudenverlag. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, ISBN 3-411-04241-9 NE Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1990.
13. Görner, Kempcke. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1982, 643 S.
14. Göttert, Karl-Heinz. Neues deutsches Wörterbuch. Mit den aktuellen Schreibweisen. – by Helmut Lingen Verlag GmbH & Co. KG 50679 Köln, 2007.
15. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin, München, Langenscheidt KG, 2003.
16. Langenscheidt. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin, München, Langenscheidt KG, 2008.
17. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch. Neu herausgeben von Dr. Renate Wahrig – Burfeind. Mit einem „Lexikon der deutschen Sprachlehre“. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, Gütersloh, München, 2001.
18. Wahrig. Synonymwörterbuch. Neuausgabe. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH. Gütersloh / München. 2008, 1023 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Липка – аспірантка кафедри німецької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: лексикологія німецької мови.